

Az indiai festőművészet magyar kötődésű női alkotói

India képzőművészeti életében három, Magyarországról indult, de hírnevet a hindu kultúrkörben, s nemzetközi elismerést indiai alkotóként szerzett festőnőt is számon tartanak. Kettő közülük egyenes ági rokonok voltak: Sass Brunner Erzsébet (1889-1950) és lánya, Brunner Erzsébet (1910-2001).

„A Brunnerek”

Az édesanya Nagykanizsa egykori rendőrkapitánya, Farkas Ferenc gyermeke, alig húszévesen ment feleségül a nála tizenhét évvel idősebb Brunner Ferenc (művésznevén: Sass Ferenc, Sass Brunner Ferenc) festőművészhez. Ismeretségük és vonzalmaik egy helybeli festőiskolában alakultak ki, amit a majdani férj vezetett, s a kis Böske volt az egyik tanítványa. A házasságkötést követő évben – szintén Nagykanizsán – már meg is született a gyermekük, aki a keresztségben édesanyja Erzsébet-nevét örökölte. A családi béke megbomlása azonnal megkezdődött a szülés után, az ifjú családján ugyanis elhatalmasodott a postpartum depresszió, amit akkor tájt még nem tudtak kezelni. A házaselet szünetelése, szétköltözés, majd valamiféle üldözési mánia és súlyos étkezési-emésztési bajok követték egymást az évek során. Sass Brunner Erzsébet Pestre költözött, s férjétől messze, a fővárosban alkotott tovább. Néhány társas kiállításon – köztük a Művészeti Szalonban, de Bécsben is – nagyobb feltűnés nélkül szerepelt a műveivel. Gyomorbaja egyre jobban kínozza. Már már a halálra készült... Végül azonban húshagyó (vegetáriánus) lett, s panaszai megszűntek. Ez a táplálkozási váltás hozta közel hozzá a hinduizmust és a buddhizmust is.

Az első világháború pusztítását látván, a korábban az európai humanizmus felsőbbrendűségét valló, s ebben keservesen csalódó értelmiségiek nagy tömegekben fordultak a keleti kultúrák felé. A Gandhi vezette, nagy sajtóérdeklődéssel és növekvő rokonszenvvel kísért sajátosan békés függetlenségi küzdelem csakúgy, mint Tagore – irodalmi Nobel-díjjal is elismert – misztikus, de mégis mérhetetlenül emberközeli költészete nemcsak megérintette, hanem rajongásig fokozta Sass Brunner Erzsébet India iránti tiszteletét, érdeklődését. Levelet írt Rabindranath Tagore címére, hogy a lányával együtt örömeit lenne a szellemileg általa irányított sántinikétáni egyetem hallgatója. A költő meghívására 1929-ben mindketten elutaztak álmaik országába. Ott aztán megismerkedtek a szellemi élet kiemelkedő alakjaival – Tagore mellett Gandhival, a Nehru családdal, később az indiai száműzetésben élő Dalai Lámával és másokkal is –, sorra látogatták a szent helyeket.

Brunner Erzsébet és Tagore

Megismerkedtek India hagyományaival, vallásaival, népcsoportjaival, élethelyzeteivel.

És festettek, festettek egyfolytában... „Beutaztuk Indiát egyik végétől a másikig, Bengáltól Gujeratig, a Himalájától Rameswaramig, kutatva az anyagot, a lelket és az inspirációt. Nagy örömmre sok festeni való dolgot találtam. Egy új világ tárult ki a szemem előtt mikor Benaresbe értünk és láttam brahman nőket a Gangesz szent vizében fürdeni. Különböző festménysorozatokat készítettek utunkon Benarban, a színes Rajputaszban, Punjubban, Kashmirban, Hyderabadban, Madrasban és más helyeken. Soha nem fogom elfelejteni a hindu nők sarkain csilingelő csengettyűket, ahogy sétáltak vissza a forrástól, sem azokat a millió fekete gyémánt szemeket, amik Indiában bámultak rám.” – emlékezett vissza az idősebb hölgy *Misztikus India* című könyvében.

Brunner Erzsébet is képzőművésznek készült. Kezdetben szüleitől tanult, de nem csak a festészet, hanem a szobrászat is foglalkoztatta. *Kisfaludy Stróbl* Alajos tehetséges ifjú tanítványa volt, még egy olasz ösztöndíjat is nyert művészi kiteljesedéséhez. Végül azonban anyjához hasonlóan a festékkeverőlap és az ecsetek mesterévé vált. Új lakóhelyén is festészetet tanult. Alaposan elmélyedt az ottani művészetek történetében is.

„A Brunner hölgyek” táj-, csend- és életképeket, illetve portrékat festettek. Az anya inkább az előbbieken, leánya inkább az utóbbiakban jeleskedett. A barodai maharadzsa többéves ösztöndíjat biztosított nekik, ez megteremtette az anyagi biztonságukat. A környezet is rendkívül ösztönzőnek bizonyult a számukra. Mindketten rendkívül termékeny művészek bizonyultak: több mint kétezer festményt

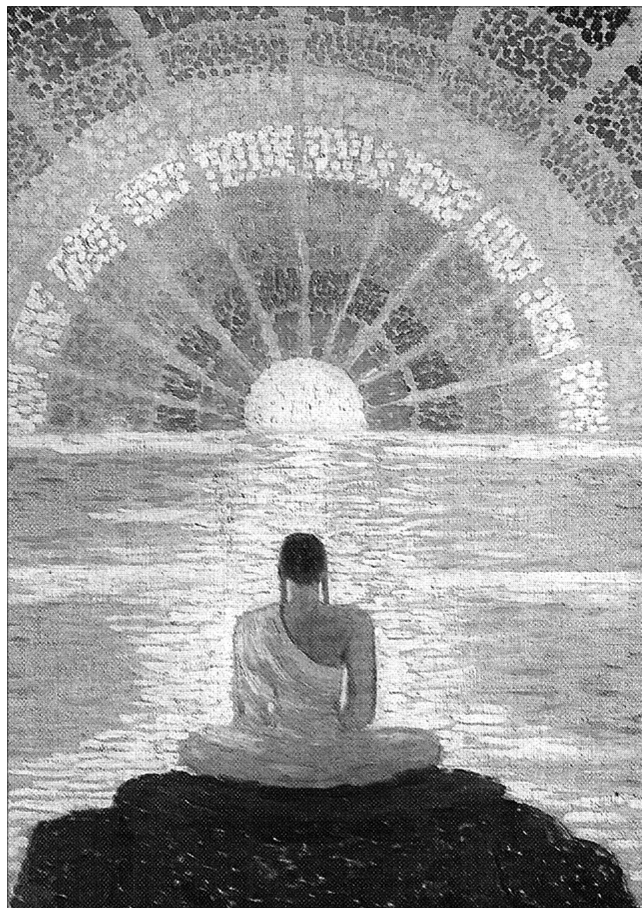

Brunner Erzsébet: Prija Csatterdzsi portréja

hagytak maguk után. A buddhista vallás előírásait követték, idővel lélekben is teljesen indiaivá váltak. (Anyja elhunytát követően Brunner Erzsébet az indiai állampolgárságot is felvette.) Képeikből nagyszerű albumuk jelent meg, amihez Tagore és Gandhi írt előszót.

Választott hazájukon kívül Japánban, az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában voltak nagyobb – személyes jelenlétükkel zajló –, igen kedvező visszhangú kiállításai. 1935-1938 között Japánban éltek, a II. világháború után pedig a Himalájához költöztek. Sass Brunner Erzsébet haláláig ott éltek és alkottak Nainitalban. Lánya csak az ő halála után költözött vissza Újdelhibe, majd alkotói zarándokutakat tett Nepálban, Thaiföldön, Burmában és Sri Lankán.

Kőfalvi Csilla, a Brunner Erzsébet születésének századik évfordulója alkalmából, tavaly rendezett kiállítás házigazdája „kozmosz művészetnek”, „igazi kultúrtörténeti misszióknak”, nevezte az anya-lánya festőpáros életművét. „Míg az elsősorban meditációs-buddhista képeket festő anyának India eszköz egy egyetemesebb világba lépéshez, addig a lányának maga a varázslatos Kelet. Indiát sokkal inkább a maga naturális valóságában ábrázolta... alkotásaiból az egyszerű India szeretete sugárzik, ami azért megdöbbentő, mert az nem a csillogás, a színes selyemruhák világa, hanem a szegénységé. A látványt az európai kultúrkörből érkező ember nehezen dolgozza fel lelkiileg, ha nem tudja, hogy ez a nincstelenség önként vállalt, és vallási előírásokból fakad.”

Sass-Brunner Erzsébet: Buddha megvilágosodása

Brunner Erzsébet művészetét és kultúraközvetítő tevékenységét mindkét hazája elismerte. Indiában a Padma Shri díjjal (a legmagasabb művészeti kitüntetéssel), idehaza a Magyar Népköztársaság Zászlórendjével, majd a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével tüntették ki.

„A Brunnernek” művészi hagyatékuk legjelentősebb részét szülővárosuknak, Nagykanizsának adományozták, ahol műveik állandó kiállításon láthatók. Brunner Erzsébet portréinak javát az Indiai Nemzeti Galéria őrzi.

A harmadik hölgy Budapesten született, apai ágon indiaiként. Rövid élete ellenére is jelentős életművet alkotott. A művészettörténészek szerint az ő színrelépéséhez köthető az indiai festészet megújítása. Posztimpreszionizmusa az ottani modern képzőművészet kezdete. Néhány éve a XX. század száz legjelentősebb indiai személyisége közé választották.

Amrita Sher-Gil

1913 januárjában született a magyar fővárosban. Anyai ágon magyarországi zsidó családból származott. *Baktay Ervin* festőművész, művészettörténész, keletkutató tudós unokahúga volt. Édesanyja ugyanis *Baktay* húga, az alkalmi operaénekesnő, *Gottesmann Mária Antónia* volt. A szikh maharadzsza lánya társalkodónőjeként érkezett Indiába, ahol megismerkedett későbbi férjével, egy dúsgazdag

helyi főnemesi család sarjával, Umrao Singh *Sher-Gil Majithi*ával. Ez a valóságos polihisztor (filozófus, teológus, csillagász, biológus, fizikus és nyelvtudós) lett Amrita édesapja. A házaspár lányuk nyolcéves koráig Magyarországon élt. Húgával együtt nagypolgári neveltetésben részesült. A művészeti tehetsége hamar kibontakozott: jól zongorázott és festett.

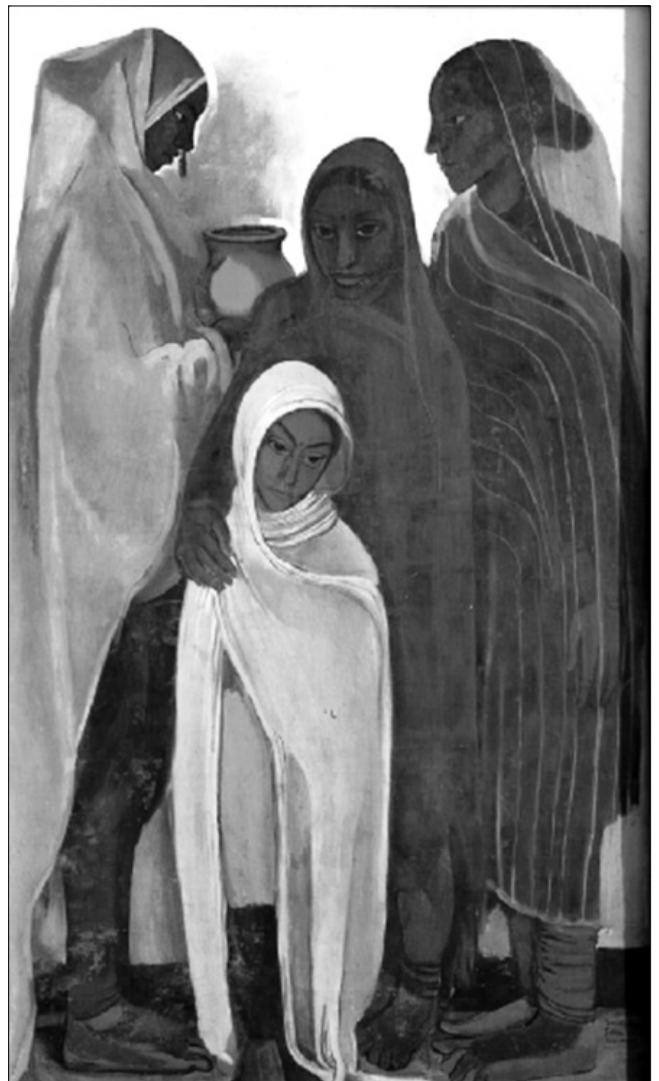
1921-ben költöztek vissza Indiába, ahol zenei és festészeti tanulmányokat folytatott. Három évvel később húgával, Indirával rövid ideig Firenzében tanult. 1929-től Párizsban jeles mestereknél teljesítette ki művészeti tudását, ott vált igazi festővé. Személye és képei is nagy érdeklődést keltettek, pedig „a művészetek fővárosban” ez nem is lehetett egyszerű dolog. Még a Párizsi Nagy Szalon kiállításának aranyérmét is elnyerte.

Amikor 1934-ben ismét hazatért Indiába (közben itthon is járt, Magyarországon), stílusa merőben eltért az arrafelé megszokottól. Európa festészetét ötvözte Indiáéval, az általa az élete végéig folyamatosan kutató ottani festészeti örökséggel. Az adzsantai barlangtemplomban és a kocsini palotában tett látogatásai, valamint a Bombayben megsejmlélt Khandalavala-gyűjtemény (az ősi miniatűrök és falfreskók tanulmányozása) felfedezhető nyomokat hagyott művészi stílusában. Portréi, életképei meglehetősen kritikusak voltak, tükrözték a társadalom feszítő ellentmondásait. Járt a és megfestette Indiát. Nem azt az álomszerűt, amelyet „a Brunnerék”, hanem a hús-vér, újrealista valót.

1938 ismét Magyarországon talála. Férjhez ment gyerekkori szerelméhez, unokatestvéréhez, *Egan*

Viktorhoz, aki épp utolsó éves volt az orvosegyetemen. Amint végzett, Amritával Indiába költözött. „Én csak Indiában tudok festeni – érvelt az ifjú ara –, másutt nem vagyok magabiztos.” Mindössze három év együttélés adatott csak meg nekik. Számos újabb műretek született azonban ez időben is. Azóta begigazolódott, hogy helyén értékelte saját művészetét, amikor arra utalt, hogy ő India Picassója.

Amrita Sehr-Gil alkotói ereje teljében – egy rendkívül gyors lefolyású betegség következtében – 1941 decemberében hunyt el. Csak huszonkilenc évét élt. Mi, itt Magyarországon Petőfi óta jól tudjuk, hogy ennyi – vagy ennél alig több – idő is elégséges lehet egy korszakalkotó életműre. Sher-Gil példája is ezt erősíti. Közel másfélszáz festmény maradt utána. Alkotásait – beleértve a Dunakanyar szépségeit megörökítő képeket is – India nemzeti kincse részévé nyilvánította. Egyébként a magán-műkereskedelemben is ő a csúcstartó. Egyik festménye, a „Falusi jelenet” kelt el minden idők legdrágább, indiai alkotó által festett huszadik századi képeként. Új tulajdonosa 69 millió rúpiát adott érte. Műveinek nagy részét az Indiai Nemzeti Múzeumban, illetve Nemzeti Galériában őrzik.

Amrita Sher-Gil: Nők a hegyekből